

Viipurin Suomalaisen
Kirjallisuusseuran
toimitteita

11

HELSINKI 1996

ISBN 951-96575-2-5
ISSN 1236-4304

Lappeenrannan Kirjapaino

Erkki Rautvuori

Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura 150-vuotias 7.9.1995

Juhlaesitelmä

Kunnioitetut juhlavieraat,

Olemme kokoontuneet tähän saliin viettämään Viipurin Suomalaisen kirjallisuusseuran 150-vuotisjuhlaa. Tämä Seura on viettänyt pitkät ajat niin matalan profiilin elämää, ettei Teistä arvoisat kuulijat monikaan tunne tätä yhdistystä. Tästä syystä – saatuani tämän puheenvuoron – katson olevan aihetta kertoa jotain Seuran synnystä ja sen elämänvaiheista.

Seura on perustettu nimensä mukaisesti Viipurissa. Mutta minkälainen oli Viipuri Seuran perustamisaikoihin? Se oli syrjäinen suuren valtakunnan takamailla sijaitseva rajakaupunki ja sellainen se on valitettavasti jälleen parhaillaankin. Asukkaita kaupungissa oli silloin 4400 ja lisäksi noin parituhatta venäläistä sotilasta.

Viipuri oli tällöin jo päässyt ns. Vanhan Suomen valtakuntaan liittämisen kautta v. 1812 entisen emämaansa yhteyteen. Se alkoi kehittyä ja yhdistyä muuhun Suomeen yhä paremmin ja Snellmanin herättämät suomalaisuusaatteet löysivät tiensä kaupunkiin.

Näissä olosuhteissa tapahtui, että syyskuun 7. päivänä täsmälleen 150 vuotta sitten kokoontui joukko ”suomenkielen lempijöitä” Viipurin ruotsinkielisen kimnaasin opettajainhuoneeseen perustamaan Viipurin Suomalaista Kirjallisuusseuraa. Perustajia oli 14, joista enemmistö eli kahdeksan oli kimnaasin lehtoreita, joiden äidinkieli oli ruotsi. On sanottu, että kimnaasin opettajakunta oli suomalaisuustaistelijoiden etujoukko Itä-Suomessa.

Laadittiin säännöt, joiden mukaan tarkoitus oli sama kuin Helsingissä 14 vuotta aiemmin perustetulla vastaavanlaisella seuralla. Ensimmäisen pykälän mukaan ”Seura tarkoittaa kotimaisen kirjallisuuden kartuttamista, Suomen kielen hoitoa ja yleisempää harjoittamista sekä hyödyllisten suomenkielisten kirjain pranttäytämistä”. Säännöissä on ehdoton määräys, että ”Seuran protokollat kirjoitettakoot suomeksi, jolla kielellä asian keskusteleminenkin tapahtukoon”. Helsingiläisseura ei ollut näin ehdoton säännöissään.



Seuramme esimies metsänhoitaja Erkki Rautvuori juhlaesitelmää pitämässä.

Kun keisari armossaan oli hyväksynyt säännöt ja myöntänyt Seuralle toimiluvan, saattoi se näin rekisteröityneenä aloittaa toimintansa. Ensimmäisenä tehtävänä se halusi ilmoittaa olemassaolostaan helsinkiläiselle seuralle ja solmia ystävälliset suhteet tähän vanhempaan seuraan. Vuorovaikutus muodostuikin varsin vilkkaaksi, vaikka viipurilaisseura ei liittynytäkään alaosastoksi helsinkiläisseuraan, joka olisi näin halunnut. Nyt saatettiin ryhtyä jäsenmäärän lisäämiseen ja vuoden 1846 päättyessä jäseniksi oli kutsuttu 446 henkilöä. Näistä oli pappissäätyisiä 95, maallissäätyisiä 65 ja talonpoikia 99 henkilöä.

Seuran perustaminen huomattiin myös maan rajojen ulkopuolellakin siten, että arvovaltainen tarttolainen yhdistys "Die gelehrte estnische Gesellschaft" ehdotti yhteistoimintaa ja lahjoitti toimittamiaan kirjoja. Yhteydenpitoa jatkettiin, mutta pitkäaikaiseen yhteistyöhön ei päästy.

Perustamistoimenpiteisiin liittyi sen ajan tärkeänä osana Seuran sinetin eli pitsierin hankkiminen. Tämän välttämättömyyskapineen, jonka valmisti maalari Rademacher, Te näette nyt tässä salissa. Se kuvaa "Väinämöistä istuvana ja kanteletta vasempaa käsivartta vasten nojaten". Pitsieri pelastui sodasta, mutta on valitettavasti jälleen joutunut kadoksiin.

Seuran ensimmäisistä virkailijoista mainittakoon lyhyesti, että esimieheksi valittiin itseoikeutetusti Jaakko Juteini ja rahainvartijaksi Adam Wilke, mutta kumpikaan ei suostunut ottamaan tointa vastaan korkeaan ikään ja sairaalloisuuteen vedoten. Uudessa kokouksessa valittiin esimieheksi hovioikeuden asessori, ”tähtimies” J.E. Bergbom, joka oli suomalaisen teatterin perustajan Kaarlo Bergbomin isä. Varaesimieheksi tuli lehtori K.H. Ståhlberg ja sihteeriksi kimnaasin apulainen K.H.J. Ignatius, jota on veikattu Seuran syntysanojen lausujaksi.

Kahden vuoden kuluttua Bergbom vedettiin Helsinkiin ja uudeksi esimieheksi tuli Viipurin läänin entinen kuvernööri, hovioikeuden presidentti kreivi Carl Gustaf Mannerheim, Suomen marsalkan isoisä. Hän sanoi, ettei ole fennomaani, mutta on suomalainen. Mainittakoon sivumennen, että hän harrasti hyönteistiedettä ja erityisesti kovakuoriaisia.

Varsinaisen näkyvän toimintansa Seura aloitti kirjankustantajana. Tässä toiminnassa lähdettiin tyvestä puuhun ja ensimmäiseksi kustannettavaksi otettiin aapetus, tämä ”rahvaan kirjatolkku edistävä suomalainen aapiskirja”. Tämä liiketoimi voidaan katsoa parhaiten menestyneeksi yritykseksi Seuran koko historiasa. ”Viipurin aapinen” levisi ympäri maan ja siitä oli otettava 16 painosta eli 450.000 kpl.

Näin seuran omaisuus alkoi vähitellen kasvaa, mutta toiminnan varsinaisen lisäämisen teki mahdolliseksi Seuran jäsenen Adam Wilken testamentti, jossa Seura määrättiin melkoisten testamenttivarojen hoitajaksi tarkoituksella perustaa ”köyhän kansan koululaitos, jossa kuulukoon aina vain suomen kieli”. Näitä varoja Seura joutui usein lainaamaan omiinkin tarkoituksiinsa.

Sitten tuli pahamaineinen vuoden 1850 kieliasetus tarkoituksenaan tukahduttaa suomenkielinen kirjallisuus, ja Itämainen sota, jotka yhdessä lamaannuttivat Seuran koko toiminnan. Eivätkä palkatonta työtä tekevien lehtorien ja pastorien liikemiestaidot pystyneet taloudellista toimintaa hoitamaan. Erikoisuutena on mainittava, että rahallisessa ahdingossa oleva Seura auttoi vielä heikommassa asemassa olevaa helsinkiläistä sisarseuraa ostamalla 300 hopearuplalla mainitun seuran kustantamaa Ruotsalais-suomalaista sanakirjaa (1852).

Kun lama alkoi väistyä ja kieliasetustakin ruvettiin soveltamaan lievemmin, uusi sihteeri A.G. Corander pani vauhtia Seuran toimintaan. Wilken kouluasioiden selvittely antoi paljon työtä ja aiheutti ristiriitaisuuttakin. Toisena kohteena oli pitäjänkirjastojen perustaminen. Tällöin on mainittava kirjastomiesten Juho Pynnisen, A.J. Europaeuksen ja Johannes Alfthanin nimet. Kolmantena kohteena oli sanomalehti ”Otavan” perustaminen 1860, sillä kaupungissa oli jo melkoisesti suomenkielistä väestöä ja muutenkin kaikkihan ymmärsivät suomea – ainakin joten kuten. Kolmen vuoden kuluttua lehti jouduttiin lakkauttamaan sensuurin, postitaksojen, vähäisen työvoiman sekä talousasioiden tuntemattomuuden vuoksi.

Tätä hyvää kautta kesti seitsemisen vuotta. Sitten alkoi vähittäisen taantumisen kausi. Saatiin huonoja satoja, tuli suuret nälkävuodet ja niiden seurauksena rahapula ja talouslama. Niukat rahat tarvittiin jauhoihin eikä niitä riittänyt kirjoihin. Seuran kustannustoiminta suuntautui näytelmiin, joita kustannettiin 8 kpl tosin tappiota tuottaen. Tappiot maksoi kuitenkin lupauksensa mukaisesti kauppaneuvos Johan Parviainen Jyväskylästä. Voidaan mainita, että kustannettuihin näytelmiin kuului Kiven ”Lea”, mutta ”Seitsemään veljekseen” eivät resurssit riittäneet.

Kustannustoiminnan lopettamiseen johtanut kohtalokas päätös tehtiin v. 1880. Tällöin päätettiin ottaa käännettäväksi ja kustannettavaksi A. E. Nordenskiöldin teos ”Vegan matka Euroopan ja Aasian ympäri”. Nordenskiöld itse ennusti, ettei

tämä ole seuralle mikään hyvä "ahvääri". Valitettavasti hän olikin oikeassa ja Seura joutui ylenmääräisesti velkaan, mikä painoi sen taloutta aina Talvisotaan saakka. Kustannustoiminnan lopettamispäätös olikin ehkä oikea, sillä näihin aikoihin astuivat esiin suuret kustannusliikkeet, joiden kanssa Seuran epäkäytännöllinen johto ei olisi pystynyt kilpailemaan. On kuitenkin todettava, että sinä aikana, jolloin suomenkielisen kirjallisuuden kustantajia oli harvassa, Seuran kustannustointa täytti tärkeän tehtävän.

Näihin aikoihin alkanutta ja Talvisotaan päättyneitä ajanjaksoja Seuran historian kirjoittaja Kauko Kyyrö kutsuu Prinsessa Ruususen unen ajaksi. Tällä hän tarkoittaa sitä, että vaikka toimintaa ja hyvää tahtoa oli, tulokset jäivät vähäisiksi ja supistui vain entisen perinnön hoitamiseen. Tältä kaudelta voidaan mainita Mikael Agricolan patsaan aikaansaaminen ja neljän stipendin antaminen lahjoitustöiden kuvaavien tarinoiden muistiin merkitsemiseksi. Keräyksen tulokset ovat säilyneet.

Tänä aikana tapahtui myös Wilken koulun lakkauttaminen. Koska Seuran keskeisin ja suuritöisin toiminta kytkeytyi tähän kouluun, on paikallaan kertoa lyhyesti Wilken testamenttivarojen käytön vaiheet.

Saatuun testamenttivarat käyttöönsä v. 1849 Seura havaitsi, että niiden korot eivät riittä koulun perustamiseen ja ylläpitoon niin kuin testamentti määräsi. Sen tähden päätettiin ryhtyä varoja kartuttamaan lainaustoiminnalla. Toiminta onnistuikin niin hyvin, että kaksiluokkainen koulu voitiin perustaa v. 1860 Viipurin kaupunkiin. Nimeksi tuli "ikuisiksi ajoiksi Wilken alkeiskoulu käytännöllisiä tieteitä varten". Puuttumatta tarkemmin koulun sisäisiin vaiheisiin voidaan mainita, että koulun pitkäaikaisin johtaja oli opettaja J.H. Erkko, joka tuli paljon tunnetummaksi runoilijana ja suomalaisuusmiehenä. Koulu oli toiminnassa 33 vuotta, jonka jälkeen se lakkautettiin v. 1893. Syynä lakkauttamiseen oli kansakoululaitoksen kehittyminen. Niinpä Viipurissakin oli 10 kansakoulua, jotka antoivat yhteiskunnan kustannuksella samaa opetusta kuin Wilken koulu, joka kärsi näin ollen suurta oppilaskatoa. Koulu oli tullut tarpeettomaksi.

Samoin aikoihin alkoi kansanopisto-ate levitä maahan. Niinpä Seura päätti muuttaa koulun kansanopistoksi, mutta varat tähän eivät riittäneet. Seura sai Senaatilta luvan jäädyttää rahavarat 10 vuodeksi kasvamaan korkoa korolle. Lupa uusittiin jälleen 10 vuodeksi. Monien vaiheiden jälkeen päästiin niin pitkälle, että v. 1914 ostettiin opistoa varten kolmen hehtaarin tila Lappeen pitäjältä Vainikkalan kylästä. Tuli I maailmansota, tuli vapaussota, tuli Talvi- ja Jatkosodat. Kansanopistoa ei lopultakaan saatu perustetuksi. Nytemmin Wilken rahaston varat ja Seuran varat on yhdistetty käytettäväksi yhteisesti, sillä on katsottu, että kummankin säännöt ovat samoja päämääriä tarkoittavia. Kirjanpidossa kuitenkin varat esiintyvät jaettuina siten, että Wilken osuus on 78 % ja Seuran 22 %.

Ruususen unen aikana toiminta oli lamassa. Useina vuosina pidettiin vain vuosikokous. Erittäin hyvän työn Seura teki myöntäessään varoistaan ja Wilken rahastosta lainoja eri oppilaitosten opiskelijoille. Tiedän tässäkin salissa olevan itseni lisäksi sellaisia henkilöitä, jotka ovat saaneet opiskelulainaa Seuralta.

Tuli sitten marraskuun 30. päivä 1939, mikä lopetti Ruususen unen yhdellä iskulla. Seura menetti kotikaupunkinsa, maakuntansa, suurimman osan rahavaroistaan sekä arkistonsa ja kirjastonsa. Jäsenistö hajautui ympäri maata ja Seura joutui huutolaispojan asemaan. Myöhemmin onnistuttiin saamaan takaisin annettuja, mutta inflaation syömiä lainoja. Seura alkoi sijoittaa säästyneitä varojaan pörsiosakkeisiin talousasioita ymmärtävien rahainvartijain johdolla. Näin varat vä-

hitellen lisääntyivät siinä määrin, että saatettiin myöntää apurahoja. Näitä saivat Lappeen Maamieskoulu, Viipurilainen osakunta, Kanneljärven kansanopisto, Karjalan Yhteiskoulu ja Viipurin kaupungin historiakirjoitus, joka oli Viipuri-säätiön harteilla.

Sotien aikana asiapaperit hävisivät niin tarkkaan, että yhtään sääntökappaletta ei ollut löydettävissä. Lopulta sellaisen lahjoitti sisarseura Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Sääntöjä jouduttiin kohta korjailemaan, sillä Seuran nimi ei ollut Paasikiven linjan mukainen. Muutoksen jälkeen Seura ei ollut enää ”Viipurin” vaan ”viipurilaisten” seura. Tosin nimi on jälleen saatu alkuperäiseksi.

Kauko Kyyrön kirjoittama historia päättyy vuoteen 1965, jolloin Seura oli 120-vuotias. Tämän jälkeiseltä 30 vuoden ajalta, mikä päättyy tänä vuonna, historiaa on kirjoittanut professori Erkki Kuujo. Kirjoitus ilmestyy painettuna sarjan seuraavassa Toimitteessa n:o 11.

Tältä viimeisimmältä ajalta voidaan kertoa, että Ruususen torkahdusta kesti vielä kymmenkunta vuotta, jona aikana toimintaa oli lähinnä vain rahainvartijalla. Vuonna 1974 toiminta alkoi jälleen elpyä. Laadittiin pitkän tähtäyksen ohjelma, jonka pääkohteina olivat Viipurin kaupungin historian ja omien teosten julkaiseminen. Kaupungin 5-osainen historia on jo valmis.

Omien teosten julkaisua valmistelemaan ja suunnittelemaan asetettiin 1975 Viljo Nissilän johdolla toimikunta. Tämä ehdotti, että ryhdytään julkaisemaan vuosikirjan tapaista teosta, mikä ilmestyisi aina tarpeen mukaan. Sen nimeksi tulisi ”Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita”. Sisältönä tulisi olemaan Viipurin ja sen ympäristön vaiheisiin liittyvien asioiden ja muistojen taltioiminen eri aloilta. Tämän kirjasarjan julkaiseminen on lähtenyt hyvin käyntiin ja rahatkin ovat julkaisuihin riittäneet, vaikka kustannustoiminta onkin ollut reippaasti tappiollista. Pääomaa on jouduttu syömään, kuten aikanaan pastori-lehtorikaudella.

Toimitteiden ensimmäinen numero ilmestyi painosta 1976 ja kohtalaista ylpeyttä tuntien on todettava, että tähän mennessä 10 numeroa on julkaistu ja 11. on tekeillä. Painettua tekstiä on yhteensä 2.136 sivua, joten pelastetuksi on saatu melko paljon tietoutta, mikä olisi muuten kadonnut.

Tämän lisäksi Seura on kustantanut Jouko Teperin kirjoittaman Karjalan Liiton historian vuodet 1940–1960. Huomattavasti suurempi menekki kirjamarkkinoilla olisi kyllä paikallaan.

Näin olen yrittänyt lyhyesti esitellä Teille, arvoisat kuulijani, juhlivan Seuran elämän vaiheet. On helposti havaittavissa, että aika on ajanut ohi niiden aatteiden, joiden varaan Seura aikanaan perustettiin. Onhan suomen kieli tätä nykyä tasavertainen Euroopan suurkielten rinnalla. Ei kuitenkaan voitane kieltää, etteikö Seuralla olisi ollut elämänsä alkupuolen taipaleella jotain vaikutusta oman aikansa suomalaisuustaisteluun Viipurin, Karjalan Kannaksen ja Etelä-Karjalan alueilla. Joutuihan Seura jo heti perustamisen jälkeen kielenneuvonta- ja tarkistustyöhön, mm. lakitermien suomenkielisten muotojen harkitsemiseen. Tämäntapaista ulospäin näkymätöntä toimintaa Seuran jäsenet joutuivat tekemään useita vuosikymmeniä.

Kun yhteiskunta kehittyy ja muuttuu, olisi sen jäsentenkin muututtava. Kenties Seuramme on ollut tässä suhteessa hidas, mutta nähdäkseni tämä viimeisin nousukausi, vaikkakin resurssiltaan vaatimaton, osoittaa hyvää positiivista suuntaa.

Älkäämme unohtako, että Viipurin vanhin rekisteröity suomalainen yhdistys on yhä olemassa ja porskuttaa reippaasti eteenpäin.